

надзвичайно актуальним завданням.

На наш погляд, для досягнення об'єктивності результатів дослідження необхідно застосовувати як загальнонаукові, так і спеціально-наукові методи пізнання. Загальний діалектичний метод наукового пізнання дозволить визначити динаміку суспільних взаємовідносин, що виникають в процесі оперативно-розшукового запобігання злочинам між оперативними підрозділами правоохоронних органів, громадянами та особами, залученими до роботи на конфіденційній основі, а також встановити роль оперативних підрозділів при реалізації завдань протидії злочинності. Використання історичного методу надасть можливість дослідити історичні передумови дотримання принципів оперативно-розшукового запобігання злочинам. Порівняльно-правовий метод дасть змогу дослідити рівень правового регулювання здійснення оперативно-розшукового запобігання та провести порівняння між принципами оперативно-розшукової діяльності та принципами оперативно-розшукового запобігання. Логіко-семантичний метод може бути застосований для розробки понятійного апарату щодо принципів оперативно-розшукового запобігання злочинам. Системно-структурний метод надасть можливість проаналізувати систему загальноправових і спеціальних принципів запобігання, їх співвідношення та механізму їх реалізації під час протидії злочинності. Соціологічний метод використовується при анкетуванні працівників оперативних підрозділів правоохоронних органів, а статистичний – при узагальненні показників діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів щодо запобігання злочинам.

1. Керимов Д. А. Методология права (предмет, функции, проблемы философии права) : монограф. / Д. А. Керимов. – 2-е изд. – М : Аванта+, 2001. – 560 с.

Христов О.Л.

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ГРОМАДСЬКІСТЬ ЯК СКЛАДОВА СИЛ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сьогодні, визначені у законодавчих актах положення надають громадянам України право створювати громадські об'єднання для участі в охороні громадського порядку, захисті життя та здоров'я громадян, інтересів суспільства і держави від протиправних посягань, рятуванні людей і майна під час стихійного лиха та інших надзвичайних подій [1].

Розроблення нової Національної стратегії сприяння розвитку грома-

дянського суспільства в Україні на 2016-2020 обумовлено змінами основних тенденцій розвитку громадянського суспільства, зростанням його ролі в різноманітних сферах – від просування реформ на державному і місцевому рівнях, європейської інтеграції та розвитку електронного урядування до надання волонтерської допомоги, зокрема правоохоронним органам та ін. [2].

Таким чином, необхідним є перегляд існуючої практики залучення громадськості до виконання завдань правоохоронної діяльності, що потребує переосмислення теоретичних напрацювань науковців, які займались проблемами місця та ролі громадськості в оперативно-розшуковому та кримінальному провадженні, вироблення нових стратегічних напрямків у цій сфері та інноваційних змін стосовно тактичних підходів щодо проведення слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій і оперативно-розшукових заходів за участю представників громадськості.

Обґрунтуванням цього твердження є і висновки провідних вчених, які займались загальнотеоретичними проблемами оперативно-розшукової діяльності. Так, О.М. Бандурка зазначає, що поняття оперативно-розшукової діяльності полягає в осмисленні ознак цього виду державної діяльності, її основних форм, сил, методів та засобів, направлених на досягнення поставленої мети - отримання інформації та встановлення істини через її використання у визначеному законом процесуальному порядку [3].

Як зазначає Р.А. Халілев у процесі реформування оперативних підрозділів правоохоронних органів, що здійснюють протидію злочинності на ґрунті етно-конфесійних суперечностей, мають бути вирішені основні завдання, одним із яких є підвищення ефективності використання конфіденційної допомоги громадян та використання інноваційних технологій отримання оперативно-розшукової інформації [4].

Зазвичай науковці розглядали громадськість як одну із складових сил оперативно-розшукової діяльності.

Разом з цим традиційно у теорії ОРД вважалося, що такі наукові категорії як «сили» та «засоби» вирізнялись окремо. Однак відсутність чіткої позиції науковців у даному контексті обумовлює наявність відокремлених точок зору з цього приводу.

Наприклад, І.П. Юрченко, зазначає, що існує чотири групи негласних засобів оперативно-розшукової діяльності, до яких дослідниця відносить:

1. Особи, які добровільно надають сприяння органам, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність (на конфіденційній основі).

2. Штатні негласні співробітники органів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність.

3. Оперативна техніка, тобто спеціальні оперативно-технічні засоби.

4. Оперативні обліки [5]. При цьому, до засобів ОРД авторка відносить як безпосередньо матеріальну складову так і осіб, які по суті складають змістовну сторону «сил ОРД».

Відзначимо, що в цьому питанні ми приєднуємося до точок зору науко-

вців, які окремо розглядають ці дві наукові категорії.

Так, однією із найбільш вдалих, на наш погляд, позицій щодо засобів ОРД є колективна думка авторів підручника «Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ» (2012 р.), які під засобом оперативно-розшукової діяльності розуміють сукупність знаряддя (матеріального інструментарію) та науково обґрунтованих прийомів його правомірного застосування суб'єктом ОРД з метою виконання завдань цієї діяльності [6].

Разом з цим співвідношення термінів «суб'єкти оперативно-розшукової діяльності» та «сили оперативно-розшукової діяльності» є одним з найбільш дискусійних питань у науці ОРД.

Так, наприклад, автори навчального посібника «Правове регулювання оперативно-розшукової діяльності та здійснення негласних слідчих (розшукових) дій (структурно-логічні схеми)» (2015 р.) І.Р. Шинкаренко, І.О. Шинкаренко, О.В. Кириченко до «суб'єктів ОРД» відносять окремих осіб, що гласно та відкрито сприяють діяльності оперативного підрозділу [7, с. 49]. З великою вірогідністю можна сказати, що до цієї категорії відносяться і представники громадськості.

Згодом, ті ж самі автори у навчальному посібнику «Правові та організаційні основи здійснення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій (структурно-логічні схеми) підрозділами кримінальної поліції» (2016 р.), висвітлюючи питання суб'єктів загальної оперативно-розшукової профілактики, до «сил, що беруть участь у загальній профілактиці» відносять:

- штатних гласних оперативних працівників;
- штатних та позаштатних негласних працівників оперативних підрозділів;
- працівників інших підрозділів ОВС;
- громадськість [8].

З цього випливає, що і змістовне розуміння «громадськості» знаходиться поза полем зору теоретиків ОРД.

Як зазначає С.С. Шрамко, відмічаючи актуальність проблем залучення громадськості до участі в запобіжній діяльності та пропонуючи розуміння цієї діяльності, потрібно визначити природу та сутність указанного феномену, а також суб'єктів, що охоплюються цим поняттям. На сьогодні не існує правового визначення громадськості, тому постає питання, про яку громадськість має йтися - про всіх громадян країни чи про тих, кого дійсно хвилює напружена криміногенна обстановка та високий рівень криміналізації суспільства. Таким чином, методологічним завданням цього дослідження є визначення тієї частини суспільства, яка охоплювалася б поняттям «громадськість» [9].

Його наповнення, на наш погляд, повинно враховувати міру участі осіб в оперативно-розшуковому провадженні, соціальний і правовий статус, пов'язаний із їх участю в цьому процесі.

Найбільш гнучкою у контексті категоріального визначення місця і ролі

громадськості в ОРД, на наш погляд, є точка зору авторів підручника «Оперативно-розсыкная деятельность» (2004 р.), які участь в оперативно-розсыковому провадженні інших осіб, що не є суб'єктами ОРД (до таких автори відносять оперативні підрозділи, яким Законом надано право здійснювати ОРД) розглядають крізь призму можливості здійснення ними дій, що будуть сприяти досягненню позитивного результату.

Таку діяльність автори підручника називають «сприяння громадян оперативним підрозділам». Разом з цим, науковці зазначають, що виходячи із сутності і видів сприяння громадян оперативним підрозділам можна сформулювати саме поняття особи, що сприяє оперативним підрозділам. Такою особою є будь-який дієздатний чоловік, залучений до підготовки або проведенню ОРЗ, тобто надає інформацію оперативним підрозділам (оперативнику) або іншим чином бере участь у вирішенні конкретних завдань ОРД і в зв'язку з цим наділений відповідними повноваженнями та підлягає соціальному і правовому захисту, а також відповідальності в разі порушення взятих зобов'язань [10].

Сам же термін «залучення» вчені розуміють як спонукування особи взяти участь у здійсненні ОРЗ. Звідси випливає, по-перше, що пропозиція про співпрацю повинна виходити, як правило, від оперативних підрозділів і, по-друге (найістотніше) те, що остаточне рішення про можливість використання особи в ОРЗ приймають тільки оперативні підрозділи (в особі своїх посадовців), але не залучена особа [10].

Значний розвиток наукової думки стосовно участі громадськості у правоохоронній діяльності склався у суміжних юридичних науках (кримінологія, адміністративне право, конституційне право та ін.) [9; 11].

Так, С.С. Шрамко, зазначає, що основними ознаками громадськості, як суб'єкта запобігання злочинності є: соціальна активність; зацікавленість в участі у заходах щодо запобігання злочинності; спрямованість на захист громадян від злочинних посягань та представництво їх інтересів; здійснення своєї діяльності в межах суворого дотримання чинного законодавства та засад моралі; визначена організація та співпраця з іншими суб'єктами запобігання.

Таким чином, під громадськістю, яка бере участь у запобіганні злочинності, дослідниця розуміє соціально активну частину суспільства (окремі громадяни та їх об'єднання), зацікавлену в участі у заходах щодо запобігання злочинності як в умові подальшого сталого розвитку суспільства, яка спрямовує свою діяльність на захист будь-якого члена спільноти від злочинних посягань та інших правопорушень та діє в межах суворого дотримання законодавства та засад моралі [9].

Не заперечуючи думки зазначених авторів, слід обумовити, що ОРД – це специфічна діяльність, яка пов'язана обмеженнями стосовно розповсюдження інформації, яка стосується як самих методів даної діяльності так і тих даних, які отримують оперативні підрозділи відносно фігурантів оперативної

розробки та ін.

У зв'язку з цим, можемо сказати, що на нашу думку громадськість є складовою сил оперативно-розшукової діяльності. Поряд з цим, чимало теоретичних і право застосовних питань залишається невирішеними або спірними. Зокрема до таких можна віднести: поняття «громадськість»; ознаки громадськості, як сили ОРД; соціальний і правовий статус громадськості під час здійснення ОРД; форми залучення громадськості до ОРД; процесуальний статус представників громадськості у кримінальному провадженні та ін.

1. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону : Закон України від 22 черв. 2000 р. №1835-III // Відом. Верхов. Ради України. – 2000. – №40. – Ст. 338.

2. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016 – 2020 роки : указ Президента України від 26.02.2016 р. № 68/2016 / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/68/2016>.

3. Бандурка О.М. Оперативно-розшукова діяльність. Частина I / О.М. Бандурка: Підруч. – Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. – 336 с.

4. Халілев Р.А. Проблеми діяльності сил оперативно-розшукової діяльності ОВС у сфері протидії злочинності на ґрунті етно-конфесійних суперечностей / Р.А. Халілев // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. - 2010. - № 3. - С. 77-86.

5. Юрченко И.А. Основы оперативно-розыскной деятельности / И. А. Юрченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bnti.ru/dbtexts/analmat/1/ord/#w3_1.

6. Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ : Загальна частина : підручник / За ред. С.П. Черних, М.П. Водька, О.Ф. Долженкова. – Київ. : Відділ редакційно-видавничої діяльності міністерства, ДНДІ МВС України, 2012. – 884 с.

7. Шинкаренко І.Р. Правове регулювання оперативно-розшукової діяльності та здійснення негласних слідчих (розшукових) дій (структурно-логічні схеми) : навч. посібник / І.Р. Шинкаренко, І.О. Шинкаренко, О.В. Кириченко. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2015. – 272 с.

8. Шинкаренко І.Р. Правові та організаційні основи здійснення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій (структурно-логічні схеми) підрозділами кримінальної поліції : навчальний посібник / І.Р. Шинкаренко, І.О. Шинкаренко, О.В. Кириченко / за ред. професора І.Р. Шинкаренка. - Дніпропетровськ : ДДУВС, 2016. – 224 с.

9. Шрамко С. С. Громадськість як суб'єкт запобігання злочинності: сучасне розуміння / С. С. Шрамко // Право і Безпека. - 2012. - № 2. - С. 133-138. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/2178/%D1>.

10. Оперативно-розыскная деятельность: Учебник. 2-е изд., доп. и перераб. /Под ред. К.К. Горяинова, В.С. Овчинского, Г.К. Синилова, А.Ю. Шуилова. М.: ИНФРА-М, 2004. - XIV, 848 с.

11. Громадськість у запобіганні і протидії злочинності: вітчизняний та міжнародний досвід: монографія / В.В. Голіна, М.Г. Колодяжний, С.С. Шрамко та ін.; за заг. ред. В.В. Голіни, М.Г. Колодяжного. – Х.: Право, 2017. – 284 с.